

АНОТАЦІЯ

Кузняк А.В. Надмірний формалізм в адміністративному судочинстві України – кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2026.

У дисертації проведено комплексне наукове дослідження сутності надмірного формалізму в адміністративному судочинстві України; виявлено його відмінності від процесуального формалізму в адміністративному судочинстві; з'ясовано випадки вияву надмірного формалізму на стадії відкриття провадження в адміністративній справі, під час розгляду справи та прийняття рішення адміністративним судом, перегляду судових рішень адміністративного суду; схарактеризовано тлумачення надмірного формалізму в практиці Європейського суду з прав людини та Верховного Суду; сформульовано пропозиції, необхідні для вдосконалення законодавства в окресленій сфері, а також практики його застосування.

З'ясовано, що наявність процесуального формалізму в адміністративному судочинстві є позитивним аспектом обмеження дискреційних повноважень судді, дотримання рівності сторін, запобігання свавіллю, гарантування ефективного розгляду спору протягом розумного строку, доступності правосуддя та правової визначеності. Наявність надмірного формалізму, навпаки, призводить до порушення принципів судочинства, що визнається Європейським судом з прав людини порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Визначено, що процесуальний формалізм в адміністративному судочинстві – це стан виконання суб'єктами судового процесу норм Кодексу адміністративного судочинства України, а також дотримання ними адміністративної процесуальної форми, що вважається необхідною умовою для належного здійснення правосуддя. Процесуальний формалізм в

адміністративному судочинстві України розглядається крізь призму обов'язку суб'єктів процесу дотримуватися норм адміністративного судочинства під час розгляду справи та прийняття в ній рішення, нехтування якими призводить до суттєвих негативних процесуальних наслідків. Процесуальний формалізм проявляється під час реалізації норм Кодексу адміністративного судочинства України.

Встановлено, що надмірним формалізмом в адміністративному судочинстві є неухильне, механічне дотримання норм Кодексу адміністративного судочинства України без урахування доцільності цього, обставин справи, всупереч принципу розумності. Надмірний формалізм полягає у створенні адміністративним судом процесуальних бар'єрів, що унеможлиблюють або перешкоджають належному виконанню норм процесуального права.

З'ясовано, що надмірний формалізм може проявлятися під час реалізації норм Кодексу адміністративного судочинства України, в тому числі й щодо підтвердження отримання суб'єктом повідомлення (виклику) про розгляд справи; незазначення в позовній заяві відомостей щодо вжиття заходів досудового врегулювання спору; обчислення строків розгляду справи, а також вчинення процесуальних дій (подача доказів, позову, скарг, клопотань, заяв, інших документів); відсутність особистого підтвердження позивачем відомостей щодо неподання ним іншої позовної заяви до цього самого відповідача з таким же предметом та водночас з таких же підстав; невказання попереднього орієнтовного розрахунку суми судових витрат; оформлення процесуальних документів, документів на підтвердження повноважень представника; сплати та обчислення розміру судового збору та інших судових витрат; визначення юрисдикції тощо.

Обґрунтовано, що для розмежування процесуального від надмірного формалізму в адміністративному судочинстві необхідно встановити ознаки останнього, основні з яких такі: 1) похідний характер від процесуального формалізму; 2) надмірно суворе дотримання процедур і формальних вимог,

тобто коли суди ухвалюють судові рішення, враховуючи виключно формальні аспекти справи, не приділяючи достатньою мірою уваги змісту питання; 3) відсутність гнучкості в застосуванні норм процесуального права, що перешкоджає доступу до суду та порушує принцип пропорційності; 4) переважання процесу над результатом. Більше значення має дотримання процедур і формальностей, ніж досягнення реальних результатів чи справедливості; 5) порушення принципів адміністративного судочинства.

Доведено, що формалізм в адміністративному судочинстві під час розгляду справи сприяє забезпеченню передбачуваності закону, дотриманню принципів верховенства права, справедливості, доступності правосуддя тощо. Занадто формальне ставлення до визначених законом вимог (надмірний формалізм) може призвести до обмеження зазначених принципів права.

Констатовано, що під час використання процесуальних норм необхідно уникати як надмірної гнучкості, так і надмірного формалізму, що можуть мати наслідком нівелювання процесуальних правил, визначених законом. Надмірний формалізм у тлумаченні судом процесуальних норм вважається протиправним обмеженням права на доступ до правосуддя як складового елемента права на справедливий суд, що встановлюється статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Доступність до правосуддя може бути обмежена надмірним формалізмом в питанні поновлення строків звернення до суду, яке повинно вирішуватися з певною гнучкістю з урахуванням обставин справи, а не автоматично, адже не має абсолютного характеру.

Визначено, що надмірний формалізм під час перегляду судових рішень апеляційним адміністративним судом проявляється в тих випадках, коли апеляційні суди застосовують суворі правила, що переважають над справедливістю та доступністю до суду. Надмірний формалізм в апеляційному провадженні проявляється в створенні судом процесуальних перешкод щодо подання апеляційних скарг, надмірних вимог щодо змісту, строків та форми їх подання, вимог до документів, що підтверджують повноваження представників, інших процесуальних документів та діянь, що негативно здійснює вплив на

реалізацію права на доступ до правосуддя. Суд апеляційної інстанції може прийняти докази у випадках, коли суд першої інстанції допустив надмірний формалізм під час вирішення питання щодо їх приєднання до справи.

З'ясовано, що формалізоване касаційне провадження адміністративного судочинства характеризується певними особливостями, як-от: обмежений перелік судових рішень, що оскаржуються до Верховного Суду; колегіальний розгляд справи; розгляд справи згідно з правилами спрощеного позовного провадження; неможливість вважати доведеними або встановлювати обставини, які не були встановлені у судових рішеннях попередніх судових інстанцій, неможливість вирішувати питання достовірності та переваги одних доказів перед іншими, обов'язковість враховувати висновки Верховного Суду щодо застосування правих норм у подібних правовідносинах; виправлення судових помилок нижчих інстанцій, забезпечення єдності судової практики. Надмірно формалізоване застосування «касаційних фільтрів» може обмежити доступ до правосуддя та порушити право на справедливий судовий розгляд.

Встановлено, що Європейський суд з прав людини визначає надмірний формалізм в адміністративному судочинстві як механічне та бюрократичне застосування процесуальних норм без урахування доцільності та обставин справи, практичні перешкоди у здійсненні судочинства, що є порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції захисту прав людини і основоположних свобод, коли процесуальні правила суперечать правовій визначеності.

Європейським судом з прав людини визначено, що надмірний формалізм в адміністративному судочинстві може проявлятися також через дискреційні повноваження суду, зокрема під час вирішення питання про звільнення від сплати судового збору, визначення у своєму рішенні такого способу захисту, що не суперечить закону тощо. Дискреція суду має узгоджуватися із завданнями та засадами судочинства, зокрема з принципами диспозитивності та верховенства права.

Проаналізовано вплив надмірного формалізму на рівень захисту прав людини в адміністративному судочинстві та запропоновано внести зміни до

Кодексу адміністративного судочинства України з метою вдосконалення правовідносин у згаданій сфері.

Ключові слова: адміністративне судочинство, дискреція, дискреційні повноваження, доступ до правосуддя, доступність адміністративного судочинства, здійснення судочинства, надмірний формалізм, практика ЄСПЛ, розгляд справи, розсуд судді, права людини, принципи права, справедливий суд, суд, юрисдикція.

ABSTRACT

Kuzniak A. Excessive formalism in administrative proceedings in Ukraine.

Qualification Research Paper. Manuscript.

The dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in the Speciality “Law”. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2026.

The dissertation is a comprehensive study of the essence of excessive formalism in administrative proceedings of Ukraine. It identifies its differences from procedural formalism in administrative adjudication, clarifies cases of excessive formalism at the stage of initiating administrative legal proceedings, during case hearing and adoption of a decision by an administrative court, as well as during the review of administrative court decisions. The dissertation also characterizes the interpretation of excessive formalism in the case law of the European Court of Human Rights and the Supreme Court and formulates proposals aimed at improving the current legislation in this field and its application practices.

It has been established that the existence of procedural formalism in administrative proceedings constitutes a positive element in limiting judicial discretion, ensuring equality of the parties, preventing arbitrariness, guaranteeing effective adjudication within a reasonable time, ensuring access to justice, and promoting legal certainty. Conversely, excessive formalism leads to violations of the principles of judicial proceedings, which is recognized by the European Court of

Human Rights as a violation of Article 6 §1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

It has been determined that procedural formalism in administrative proceedings is the condition whereby the participants in judicial proceedings comply with the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine and adhere to the administrative procedural form necessary for the proper administration of justice. Procedural formalism in administrative proceedings in Ukraine is considered through the prism of the obligation of the participants in the proceedings to observe the norms governing administrative adjudication during case hearing and the adoption of a judgment, failure to comply with which results in significant adverse procedural consequences. Procedural formalism manifests itself in the implementation of the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine.

It has been proven that excessive formalism in administrative proceedings constitutes strict and mechanical compliance with the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine without regard to their expediency, the circumstances of the case, and contrary to the principle of reasonableness. Excessive formalism consists in the creation of procedural barriers by administrative courts that prevent or impede the proper implementation of procedural law.

It has been demonstrated that excessive formalism may arise in the application of the provisions of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, including in matters concerning confirmation of receipt by a party of a notice (summons) regarding the hearing of a case; failure to indicate in the statement of claim information regarding attempts at pre-trial settlement of the dispute; calculation of procedural time limits for case hearing; as well as the performance of procedural actions (submission of evidence, claims, complaints, motions, applications, and other documents); the absence of the claimant's confirmation that no other claim has been filed against the same defendant with the same subject matter and on the same grounds; failure to indicate a preliminary estimate of litigation costs; improper formalization of procedural documents and documents confirming the authority of representatives; payment and calculation of court fees and other litigation costs; determination of jurisdiction, etc.

It has been substantiated that in order to distinguish procedural formalism from excessive formalism in administrative proceedings, it is necessary to identify the defining features of the latter, the principal ones being the following: 1) its derivative nature from procedural formalism; 2) excessively strict adherence to procedures and formal requirements, when courts adopt court decisions based solely on formal aspects of the case and do not give sufficient consideration to the substance or merits of the matter; 3) lack of flexibility in the application of procedural law that hinders access to court and violates the principle of proportionality; 4) predominance of procedure over result, whereby compliance with procedures and formalities becomes more important than achieving substantive justice or practical results; 5) violation of the principles of administrative proceedings.

It has been established that formalism in administrative proceedings during the adjudication of cases contributes to ensuring the predictability of the law, adherence to the principles of the rule of law, justice, access to justice, etc. However, an excessively formal approach to statutory requirements (excessive formalism) may lead to the restriction of these legal principles.

It has been determined that when applying procedural norms, it is necessary to avoid both excessive flexibility and excessive formalism, as both may result in the undermining of procedural rules established by law. Excessive formalism in the judicial interpretation of procedural legislation is considered an unlawful restriction of the right of access to justice as a component of the right to a fair trial guaranteed by Article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Access to justice may be restricted by excessive formalism in matters concerning the restoration of time limits for applying to court, which should be resolved with a certain degree of flexibility and with due regard to the circumstances of the case rather than automatically, as such restrictions are not absolute.

It has been ascertained that excessive formalism during the review of judicial decisions by administrative courts of appeal manifests itself in situations where appellate courts apply strict rules that prevail over considerations of fairness and access to court. Excessive formalism in appellate proceedings may be expressed in the

creation by the court of procedural obstacles to filing appeals, excessive requirements regarding their content, form, and time limits for submission, requirements concerning documents confirming the authority of representatives, other procedural documents and actions that negatively affect the exercise of the right of access to justice. A court of appeal may accept evidence in cases where the court of first instance allowed excessive formalism when deciding on their inclusion in the case file.

It has been clarified that cassation proceedings in administrative adjudication are characterized by certain features, namely: a limited list of judicial decisions subject to appeal before the Supreme Court; collegial consideration of the case; hearing of the case in accordance with the rules of simplified claim proceedings; the inability to establish or consider proven facts that were not established in the judicial decisions of lower courts; the impossibility of assessing the reliability of evidence or determining the superiority of one item of evidence over another; the obligation to take into account the conclusions of the Supreme Court concerning the application of legal norms in similar legal relations; correction of judicial errors of lower courts and ensuring the uniformity of judicial practice. Excessively formalized application of “cassation filters” may restrict access to justice and violate the right to a fair trial.

It has been concluded that the European Court of Human Rights interprets excessive formalism in administrative proceedings as the mechanical and bureaucratic application of procedural norms without regard to their purpose and the circumstances of the case, creating practical obstacles to the administration of justice and constituting a violation of Article 6 §1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms where procedural rules contradict legal certainty.

The European Court of Human Rights has also determined that excessive formalism in administrative proceedings may manifest itself through the exercise of judicial discretion, particularly when deciding on exemption from payment of court fees or determining in its judgment an appropriate remedy that does not contradict the law. Judicial discretion must be exercised in accordance with the objectives and principles of judicial proceedings, including the principles of dispositivity and the rule of law.

The dissertation analyses the impact of excessive formalism on the level of protection of human rights in administrative proceedings and proposes amendments to the Code of Administrative Procedure of Ukraine aimed at improving legal relations in this field.

Key words: administration of justice, discretion, discretionary powers, access to justice, accessibility of administrative proceedings, administrative proceedings, excessive formalism, case law of the European Court of Human Rights, adjudication of cases, judicial discretion, human rights, principles of law, fair trial, court, jurisdiction.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України:

1. Кузняк А.В. Поняття процесуального формалізму в адміністративному судочинстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 727–729.
2. Кузняк А. В. Надмірність як функціонально-семантична ознака принципу формалізму адміністративного судочинства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 4. С. 169–174.
3. Кузняк А. Прояв надмірного формалізму під час розгляду адміністративної справи судом першої інстанції. *Ерліхівський журнал*. 2024. № 10. С. 34–39.
4. Кузняк А.В. Надмірний формалізм у адміністративному судочинстві в практиці Європейського суду з прав людини. *Право та державне управління*. 2025. № 1. С. 228–233.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Кузняк А. В. Надмірний формалізм на стадії відкриття провадження в адміністративній справі. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VI Міжнар.наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022 р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2022. С. 342–347.
2. Кузняк А.В. Характеристика принципів адміністративного судочинства України. *Конституційна та адміністративна процедура: міжнародний досвід та національна практика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (2 травня 2023 р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2023. С. 59–62.
3. Кузняк А.В. Варіативність надмірного формалізму в судочинстві. *Правові виклики сучасності: законодавче реагування на геополітичні й історичні проблеми* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. он-лайн конф. (Чернівці, 24 листопада 2023 року) / [редкол.: Н. Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. Секр.) та ін.]. Чернівці : Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. С. 273–275.
4. Кузняк А.В. Особливості здійснення судочинства в межах принципу формалізму (американський досвід). *Актуальні проблеми протидії корупції в умовах воєнного стану* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Науково-дослідний інститут публічного права (15 лютого 2024 р.) Львів, Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 86–88.
5. Kuzniak A. Principiul formalismului în dreptul administrativ: analiza practică a instanțelor. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2024 р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2024. С. 246–249.
6. Кузняк А.В. Формалізм та надмірний формалізм в судовій практиці адміністративних судів. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні* : матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (31 жовтня 2025 р., Чернівці) / редкол.: О.В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2025. С. 313–316.